

Inhoud

Voorwoord <i>Bart Wallet</i>	9
Inleiding	13
HOOFDSTUK 1 Eerst trouwen!	16
HOOFDSTUK 2 Waarom draag je geen ster?	18
HOOFDSTUK 3 Adje in het verzet	29
HOOFDSTUK 4 Gott strafe England!	37
HOOFDSTUK 5 'Dan geef je me toch een kusje'	43
HOOFDSTUK 6 De holte van een naaimachine	49
HOOFDSTUK 7 Ik ben je moeder	53
HOOFDSTUK 8 De Schuilkerk schuilt niet meer	59
HOOFDSTUK 9 Adje in verzet	70
HOOFDSTUK 10 Probeer een man te zijn	75
HOOFDSTUK 11 Waar moeten de kinderen heen?	84
HOOFDSTUK 12 Jongeren uit de kampen halen	89
HOOFDSTUK 13 Israël of Saramacca?	96
HOOFDSTUK 14 Bijna kopje-onder	101
HOOFDSTUK 15 Aan de rand van de Joodse wereld	111
HOOFDSTUK 16 Een Joodse school in Nederland	117
HOOFDSTUK 17 's Morgens Cheider, 's middags onderwereld	140
HOOFDSTUK 18 De Bouwheer	147
HOOFDSTUK 19 Het netwerk werkt	161

HOOFDSTUK 20	Geen knip voor de neus waard	164
HOOFDSTUK 21	In de laadbak van een pick-up truck	178
HOOFDSTUK 22	In de kern	196
HOOFDSTUK 23	Geen lijkrede	209
HOOFDSTUK 24	Nalatenschap	213
Noten		217
Verantwoording		262
BIJLAGE 1	Onderwijs Innovatieproject	267
BIJLAGE 2	Leren Leven Universiteit	271
BIJLAGE 3	De vergeten minderheid	281
BIJLAGE 4	Eerherstel voor de oude geestelijke kledij	287
BIJLAGE 5	Hebreeuwse en Jiddische termen	293
BIJLAGE 6	Afkortingen	296
Credits		298

VOORWOORD

Adje Cohen een leven in verzet

Bart Wallet

Adje Cohen – weinig namen zijn zozeer uitgegroeid tot een begrip in Joods Amsterdam als deze. Tal van verhalen, anekdotes en geruchten doen nog altijd over hem de ronde, hoewel hij in 2000 al is overleden. Hij was geliefd en werd gevreesd, kende uitgesproken voor- en tegenstanders. Tijdens zijn leven ging hij controverses bepaald niet uit de weg en in een klimaat van polarisatie leek hij bij uitstek op zijn plek te zijn. Maar ongeacht hoe men over Cohens overtuigingen en acties dacht, hij dwong altijd respect af. Iedereen realiseerde zich dat hij gedreven werd door een diepe, authentieke Joodse overtuiging, waarvoor hij door roeien en ruiten ging.

Cohen was een verzetsstrijder tijdens de oorlog en bleef dat eigenlijk zijn hele leven lang. Tegen wie hij verzet voerde veranderde steeds weer: waren het eerst de nazi's, later regimes die Joden onderdrukten over de hele wereld. Met veel Joodse bestuurders had hij al evenmin veel op. Ze waren al snel een hindernis op de weg naar het bereiken van zijn grote hoofddoel. Dat bleef namelijk altijd hetzelfde, hij verrichtte zijn verzetsarbeid voor de orthodox-Joodse traditie en voor de gemeenschap die hem zo lief was.

Het is de grote verdienste van Jaap Sanders dat hij het heeft aangedurfd om een biografie over Adje Cohen te schrijven. Want al de geruchten en verhalen hadden soms zulke wonderlijke vormen aangenomen dat het de vraag werd, wat nu precies de waarheid was. Nu, die

waarheid is, zo blijkt uit dit boek, nog altijd een leven dat leest als een spannend jongensboek. Cohen was avontuurlijk, een geboren improvisator, gedreven en gepassioneerd, onvermoeibaar in het verwezenlijken van zijn idealen. Achter Cohens orthodoxe uitstraling school een man die zich even gemakkelijk bewoog in de wereld van de politiek als van de onderwereld, die contacten onderhield met de Lubavitsjer Rebbe in New York en met de directeur van de Evangelische Omroep. Hij werkte samen met het communistische verzet, kwam in contact met de KGB en de Mossad en onderhield evenzeer nauwe relaties met de antizionistische Satmarer chassidim.

Zou het Sanders lukken om een evenwichtige biografie van Cohen te schrijven? Die vraag had ik vanaf het begin van dit project. Sanders had immers in de laatste periode van Cohens leven dicht bij hem gestaan en nauw met hem samengewerkt, onder meer voor de Joodse Kindergemeenschap het Cheider. Toch is dit geen hagiografie geworden, maar een eerlijk verslag van de kleurrijke persoonlijkheid die Cohen was, inclusief zijn twijfels en misstappen. Tijdens onze regelmatige ontmoetingen in Amsterdam en Jeruzalem zag ik hoe de zoektocht naar materiaal steeds meer vruchten afwierp en hoe de complexiteit toenam. Sanders verrichtte grondig onderzoek in archieven in binnen- en buitenland en sprak tal van personen die Cohen van nabij hadden meegemaakt, in meerdere fases van diens leven. Hij slaagde er zo in door het waas van geheimzinnigheid dat rond de persoon hing, heen te prikken en ons kennis te laten maken met Cohen op een manier die ook voor velen die hem gekend hebben, verrassend zal zijn.

Tegenwoordig geniet het biografische genre grote populariteit. Het idee is dat via het prisma van een individu ook iets oplicht van de bredere wereld. Dat is hier ook zeker het geval. Cohen was beslist uitzonderlijk en vaak ook een Einzelgänger, maar via zijn levensverhaal wordt een fascinerend perspectief geboden op het bewust orthodoxe deel van het Nederlandse Jodendom. Het laat met name ook goed de transnationale dimensies zien van die wereld. Cohen zelf was, hoewel in bezit van de Nederlandse nationaliteit, opgegroeid in de wereld van het Duitse neo-orthodoxe Jodendom, waar hij zelfs korte tijd de beroemde Breuer jesjewa in Frankfurt am Main bezocht. In Rotterdam opereerde hij vervolgens in de context van de Nederlandse gema-

tigde orthodoxie. Na de oorlog ontdekte hij, evenals een groep andere Nederlandse Joden, de vitaliteit van de Oost-Europese orthodoxie. Hij onderhield contacten met de Belzer en de Satmarer chassidim, maar werd uiteindelijk het meest geraakt door de figuur van de Lubavitsjer Rebbe. Hoewel hij zelf nooit een Lubavitsjer chassied werd, was de in 770 Eastern Parkway te Brooklyn gehuisveste rabbijn Menachem Mendel Schneerson zijn spirituele mentor en leidsman.

De biografie van Cohen past naadloos in een brede internationaal-Joodse context. Hij maakte deel uit van de generatie die ondanks alles het Joodse leven in Europa weer op wilde bouwen en daarvoor grote persoonlijke offers bracht. Hij werd evenzeer opgenomen in de naoorlogse herleving van het Oost-Europese chassidische Jodendom, die wel getypeerd wordt als de 'Tweede Gouden Eeuw' in de geschiedenis van het chassidisme. Het meest zichtbaar werd dat in Cohens inzet voor het Cheider, dat niet langer de traditie van het historische Nederlandse Jodendom volgde, maar bewust aansloot op de internationale Oost-Europese orthodoxie. Die ideologische keuze heeft geleid tot een deel van de controverses waarin Cohen verzeild raakte. Terwijl hij een internationale orthodox-Joodse koers zag als de redding van het Joodse leven in Nederland, waren anderen ervan overtuigd dat de gematigde traditie van het Nederlandse Jodendom zo goed en zo kwaad het ging voortgezet moest worden.

Cohens maatschappelijke carrière was er een van twaalf ambachten en dertien ongelukken. Hij kwam pas echt tot bloei toen hij zich inzette voor de Joodse zaak. Dat deed hij op zijn eigen wijze, ongebonden, non-conformistisch, enerzijds mensen tegen zich in het harnas jagend, anderzijds mensen levenslang voor zich winnend. Sanders laat goed zien hoe de complexe persoonlijkheid van Cohen functioneerde: tegenwind leek hem alleen maar meer te motiveren.

Wie de naoorlogse geschiedenis van de Joden in Nederland beschrijft, kan niet om Adje Cohen heen. Zijn erfenis is tot de dag van vandaag zichtbaar in het landschap van het Amsterdamse orthodoxe Jodendom. Het is de grote verdienste van Jaap Sanders dat Cohens engagement nu ook schriftelijk is vastgelegd en iedereen zich met hem kan verbazen over het wonderlijke leven van deze Duits-Nederlandse Jood, een verzetsstrijder en activist in hart en nieren.